

МУЗЕЄЗНАВСТВО. ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО

УДК 069:719(477)''188/19''

Борисенко Юлія Станіславівна
<https://orcid.org/0000-0003-2846-3931>
аспірантка,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
yborysenko@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ ПРОСТО НЕБА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (КІНЕЦЬ ХІХ – 80-ті рр. ХХ ст.)

Мета роботи. Дослідження пов'язане із розглядом основних тенденцій становлення та розвитку музейних закладів просто неба на українських землях від кінця ХІХ – до 80-х рр. ХХ ст., а також визначенням етапів їх еволюції. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні таких методів: джерелознавчого пошуку й аналізу основних публікацій з теми, суть даного методу полягає в з'ясуванні рівня наукової розробленості проблеми; термінологічного аналізу, за допомогою якого було уточнено базові поняття; історичного методу, завдяки якому було уточнено основні етапи становлення музейних закладів просто неба (скансенів) на українських землях; метод порівняння використано для з'ясування характерних особливостей різних етапів становлення та розвитку музейних закладів просто неба; метод теоретичного узагальнення було використано для формування висновків. **Наукова новизна** роботи полягає в спробі узагальнити досвід роботи попередників із висвітлення даної проблеми та наданні комплексної картини еволюції музеїв просто неба на українських землях. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження з'ясовано загальні тенденції розвитку музейних закладів просто неба на українських землях та виокремлено три базових етапи їх формування: перший – кінець ХІХ – 1939 р.; другий – 1944 – 80-ті рр. ХХ ст.; третій – 1991 р. – сьогодні. Виявлено основні особливості становлення та еволюції скансенів у межах відповідних періодів до 1991 р.

Ключові слова: музей просто неба, скансен, історія, розвиток, українські землі, періодизація, зодчество.

Борисенко Юлія Станіславівна, аспірантка, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна

Основные этапы формирования музейных учреждений под открытым небом на украинских землях (конец ХІХ – 80-е гг. ХХ вв.)

Цель работы. Исследование связано с рассмотрением основных этапов формирования и развития сети музейных учреждений под открытым небом на

українських землях в к. ХІХ – 80-х годах ХХ вв., а также определениям этапов их эволюции. **Методология исследования** основывается на применении таких методов: источниковедческого поиска и анализа основных публикаций по теме, суть данного метода заключается в выяснение уровня научной разработанности проблемы; терминологического анализа, с помощью которого были уточнены базовые понятия; исторического метода, благодаря которому, выделены основные этапы становления музейных заведений под открытым небом (скансенов) на украинских землях; метод сравнения использован для выяснения характерных особенностей различных этапов становления и развития музейных учреждений под открытым небом; метод теоретического обобщения был использован для формирования выводов. **Научная новизна** работы заключается в попытке обобщить опыт работы предшественников по освещению данной проблемы и предоставлении комплексной картины эволюции музеев под открытым небом на украинских землях. **Выводы.** В результате проведенного исследования установлено общие тенденции развития музейных учреждений под открытым небом на украинских землях и выделены три базовых этапа их формирования: первый – конец ХІХ – 1939 г.; второй – 1944 – 80-е гг. ХХ в.; третий – 1991 г. – настоящее. Установлены основные особенности становления и эволюции скансенов в пределах соответствующих периодов до 1991 г.

Ключевые слова: музей под открытым небом, скансен, история, развитие, украинские земли, периодизация, зодчество.

Borysenko Yuliia, postgraduate, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Formation and development of open-air museum institutions in the territory of Ukraine (the late 19th century – the 80's of the 20th century)

The purpose of the article is connected with the consideration of the main tendencies of formation and development of open-air museum institutions in the territory of Ukraine from the late 19th century to the 80's of the 20th century, as well as the definition of the stages of their evolution. **The research methodology** was based on the application of the following methods: source-finding and analysis of the main publications on the topic, whose purpose was to find out the level of scientific development of the problem; terminological analysis, with the help of which the basic concepts were specified; the historical method, which allowed for the identification of the main stages of formation and development of open-air museum institutions (skansens) in the territory of Ukraine; the comparative method was used to find out the characteristics of the various stages of formation and development of open-air museum institutions; the method of theoretical generalization was used to form conclusions. **The scientific novelty** of the work consists in an attempt to generalize the experience of the predecessors concerning this problem and provide a comprehensive picture of evolution of open-air museums in the territory of Ukraine. **Conclusions.** As a result of the conducted research, the general tendencies of development of open-air museum institutions in the territory of Ukraine were

established and three basic stages of their formation were distinguished: the first stage – the late 19th century – 1939; the second – 1944 – the 80's of the 20th century; the third – 1991 – present time. The basic features of formation and evolution of skansens within the corresponding periods till 1991 were revealed.

Key words: open-air museum, skansen, history, development, the territory of Ukraine, periodization, architechtonics.

Вступ. В умовах сучасних глобалізаційних процесів досить важливим залишається питання збереження та популяризації пам'яток матеріальної спадщини. Велике значення в цьому контексті мають пам'ятки народного зодчества, оскільки ХХ ст. стало епохою випробування війнами, урбанізацією, диктатурою та, часом, масового знищення української матеріальної та духовної культури.

Достатня увага проблемам збереження і вивчення історико-культурної спадщини як значимого фактора відродження нації почала приділятися лише в другій половині минулого століття. Післявоєнна відбудова та стрімка урбанізація українського села призвели до втрати унікальних пам'яток народного зодчества. Тож постала необхідність започаткування етнографічних комплексів, які б займалися збиранням, експонуванням та активною популяризацією найкращих зразків народної архітектури, предметів побуту, витворів традиційних ремесел [3, с. 120].

Питання історії становлення та функціонування музеїв просто неба в Україні висвітлено в наукових працях Зої Гудченко «Музеї народної архітектури», дослідження присвячено становленню скансенів на території України, проте охоплює лише період ХХ ст. У дослідженні Архипа Данилюка «Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку», комплексно висвітлено зародження, становлення та діяльність музейних закладів просто неба на українських землях, з точки зору музеєфікації пам'яток народної архітектури. Наукова стаття Дмитра Каднічанського «Використання історико-культурної спадщини України в туризмі на прикладі скансенів» є дослідженням здебільш туристичного спрямування. Олександр Крук «Створення етнографічних комплексів та експозицій як один із напрямів розвитку українського музейництва 1960-х–1980-х років», в статті досліджується процес створення, функціонування в Україні етнографічних комплексів та експозицій лише протягом 1960–1980-х рр. ХХ ст. Дані дослідження є фрагментарними, охоплюють лише окремі періоди розвитку музейних закладів просто неба на українських землях, або висвітлюють дану проблему лише з окремої (вузькоспеціальної) точки зору. Комплексні наукові праці з даної тематики в українській історіографії відсутні.

Виходячи з цього, можемо окреслити **мету дослідження** – висвітлення основних тенденцій становлення та розвитку етнографічних комплексів (скансенів) на українських землях наприкінці ХІХ ст. до 80-х рр. ХХ ст., а також визначення етапів їх еволюції.

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження застосовано такі методи, а саме: джерелознавчого пошуку й аналізу основних публікацій з теми (для з'ясування рівня наукової розробленості проблеми), термінологічного аналізу (для уточнення базових понять), історичний (для вивчення етапів еволюції музейних закладів просто неба в Україні); порівняння (для з'ясування характерних особливостей різних етапів розвитку скансенів), теоретичного узагальнення (для формулювання відповідних висновків).

Під терміном «скансен» (швед. Skansen) розуміємо етнографічно-архітектурний комплекс під відкритим небом, який включає міні-музеї в окремих будівлях. Перший в світі музей такого типу започаткований 11 жовтня 1891 р. на острові Юргорден в Стокгольмі Артуром Хазеліусом. Слово «скансен» походить від назви згаданої місцевості, однак з часом це поняття стали застосовувати до будь-яких етнографічних музеїв просто неба [1].

На українських землях початки будівництва скансенів сягають кінця XIX ст. У липні 1887 р. в Тернополі відбулась Перша етнографічна виставка. Приводом для її відкриття став приїзд спадкоємця австрійського престолу ерцгерцога Рудольфа. У рамках одного з основних розділів виставки передбачалося представлення архітектурно-етнографічних комплексів під відкритим небом. Відвідувачам було запропоновано експозиції подільської, надбужанської, гуцульської та наддністрянської хат із відповідним внутрішнім облаштуванням [7, с. 284]. Під час проведення виставки також було продемонстровано приклади традиційної народної культури українців. Так, скажімо, в день відкриття селяни із сіл Березовиця і Осляни інсценували та відтворили обряд обжинків [7, с. 285]. Можемо зазначити, що дане «новаторство» стало з часом одним із видів культурно-дозвілєвої діяльності – театралізації. Можемо припустити, що дана виставка поклала початок розвитку та популяризації української народної культури в Галичині, та створила передумови для подальшого розвитку музейництва в регіоні.

Надалі, 5 червня 1894 р., у Львові пройшла Загальна Крайова виставка, присвячена 100-річчю повстання під проводом Тадеуша Костюшка. Цікавим експонатом стала гуцульська церква, виготовлена Лесем Копчуком. Після закінченні експонування церкву придбала громада села Красів Миколаївського району Львівської області, де споруда знаходиться й дотепер [1, с. 25].

Початок XX ст. відзначився спробами відомих громадських та культурних діячів організувати на українських землях музеї просто неба. Так, наприклад, Микола Біляшівський (знаний археолог, етнограф, мистецтвознавець, громадський діяч) підготував проект створення парку-музею на сучасній вулиці М. Грушевського в Києві, проте царський уряд не дозволив реалізувати виявлену ініціативу [1]. Ідеями створення першого скансену на українських землях переймалися також такі видатні особистості як академік Микола Біляшівський, історик Раймонд Кайль, директор Національного музею у Львові Іларіон Свенціцький, мистецтвознавець Михайло Драган, митрополит Андрей Шептицький тощо.

У 1906 р. в Зальцбурзі відбулося засідання Наукового товариства, на якому історик Раймонд Кайль виступив з пропозицією створення скансену в Чернівцях. Однак задум історика залишився поза увагою місцевої влади [7, с. 285]. І все ж таки даний факт пізніше став поштовхом до початку діяльності ентузіаста-краєзнавця Володимира Залозецького. У 1928 р. він запровадив збір матеріалів для майбутнього музею, а вже в 1934 р. в передмісті Чернівців, біля підніжжя гори Цецино розмістили найперші архітектурні експонати – гуцульську хату, оздоблену різьбленою брамою. В її приміщенні було відтворено характерний народний інтер'єр, представлено колекцію предметів народного побуту. За збігом обставин невдовзі в музеї сталася пожежа, в результаті якої усі експонати згоріли [7, с. 285].

Наступним заходом, що певним чином вплинув на процес формування скансенів на українських землях, стала Південноросійська обласна сільськогосподарська, промислова і кустарна виставка у Катеринославі, зорганізована 25 травня 1910 року. Участь у роботі форуму взяли 7 іноземних країн – США, Канада, Німеччина, Англія, Франція, Швеція, Австро-Угорщина. Варто відзначити, що від Російської імперії представили п'ять губерній – Катеринославська, Полтавська, Таврійська, Херсонська і Харківська [10, с. 84]. За ініціативи Дмитра Івановича Яворницького (український історик, археолог, етнограф, фольклорист) на виставці була відтворена садиба українського селянина, до складу якої входили: хата, комора, сінник, хлів для тварин. Біля будинку також влаштовано город та вишневий сад. До хати запрошено славнозвісного бандуриста – М. Пасюгу, пісні й думи якого привертали увагу багатьох відвідувачів виставки. Сучасники підкреслювали, що українська хата не тільки не поступалася американському хутору, а й була джерелом української духовності [10, с. 84]. На нашу думку, дана виставка сприяла не лише значному промисловому розвитку регіону, а й стала першим заходом на території півдня Малоросії, де на світовому рівні було популяризовано українську матеріальну та духовну культуру.

Подальша спроба започаткування повноцінного музейного закладу просто неба на українських землях відноситься до періоду 1930-х рр. Так, брати Андрій та Климентій Шептицькі викупили землі на Знесінні (околиця м. Львів), де в 1927 р. заснували Свято-Іванівську лавру. Замість будівництва нового храму, за ініціативи дослідника Михайла Драгана та директора Національного музею у Львові – Іларіона Свенціцького, на згадану територію було перенесено побудовану ще в 1795 р. дерев'яну церкву св. Миколи з села Кривка на Львівщині, яку освятили 7 липня 1931 р. як храм Премудрості Божої. Дана споруда мала стати першим експонатом львівського скансену [7, с. 287]. Тобто, стара церковна будівля, яку мали намір ліквідувати, стала головним експонатом новоствореного музею. Відповідно до задумів Шептицького планувалося також поступово перевезти та розташувати на території лаври й інші українські дерев'яні церковні споруди. Проте задуми Митрополита були перервані початком Другої світової війни.

Звільнення території України від фашистських загарбників дало новий поштовх щодо створення музейних закладів просто неба, з чого розпочався наступний етап розвитку скансенів. Так, у жовтні 1944 р. старший науковий співробітник Львівського етнографічного музею В. Паньків подав пропозиції на ім'я заступника Голови Раднаркому УРСР М. Бажана з приводу започаткування Парку української культури. За задумом науковця, Парк мав включати в себе пам'ятки народного зодчества бойків та гуцулів, зразки сакральної архітектури. Також у ньому мали б бути представлені народні промисли: гончарство, ковальство, різьбярство, килимоткацтво, шкірництво [13]. Проте відповідь на лист В. Паньківа, ймовірно, не надійшла, оскільки, на думку дослідника О. Крука, на даний проект в умовах післявоєнного часу просто не було звернено увагу [3, с. 122].

У 1960 р. в республіканській газеті «Правда України» з'явилася стаття громадської діячки і письменниці Ванди Василевської, в якій писалося про важливість збереження пам'яток архітектурної спадщини. Авторка, зокрема, зазначала: «Село, в тому розумінні, яке в нас існує, скоро відійде в сферу історії. Для майбутніх поколінь воно буде легендою, відомою хіба що по літературі та живопису. Нехай подивиться тракторист і комбайнер, як колись-то орали землю дерев'яним плугом, рили мотикою, жали хліб серпом і косою. Нехай жінка, відкриваючи краник газової плити, знає, як виглядала курна хата без димоходу. Нехай людина, що отримує білосніжну муку, побачить кам'яні жорна, на яких колись-то мололи зерно...» [3, с. 123].

Публікація отримала чималий резонанс серед читачів і до редакції газети почали надходити сотні листів підтримки [5, с. 123]. Можна припустити, що згадана стаття стала додатковим стимулом для вирішення питання на громадському рівні.

Перший музей просто неба на території України було створено у 1964 р. в м. Переяслав-Хмельницький (Київська область) [1]. Ініціатором та ідейним сподвижником виступив відомий український музейник Михайло Іванович Сікорський. Ідеям організації даного скансену передувало затоплення придніпровських сіл (у зв'язку з будівництвом Канівської ГЕС), на території яких розмішувалися цінні пам'ятки народної архітектури. У 1963 р. музеєзнавець писав: «Коллектив музею склав перспективний план створення на базі етнографічного відділу першого в Україні етнографічного музею просто неба. Відкриття його дасть чудові можливості для відтворення у зримих образах картин життя народу, у комплексі подати зразки архітектури, культури, побуту. Працівниками музею разом з активом музейної Ради розплановано майбутній етнографічний парк із врахуванням класової диференціації пореформеного села. Будуть експонуватись селянські житла, господарські та громадські будівлі, найтиповіші для Середнього Подніпров'я середини XIX ст. Враховуючи досвід та практику музейного будівництва подібного типу, ми передбачаємо створення діючого музею ремесел, де глядачі зможуть не тільки спостерігати процес виробництва, а й придбати будь-який сувенір на спогад. Нас не лякає великий обсяг роботи. Адже ми своєю працею допомагаємо

виховувати справжніх людей майбутнього. Усвідомлення цього надихає нас, надає енергії й снаги» [15, с. 467]. Того ж року він звернувся за допомогою до П. Тронька (на той час заступник Голови Ради Міністрів УРСР, займався питаннями культури, освіти, охорони здоров'я), який, насамперед, допоміг у вирішенні питання з земельною ділянкою [1].

Протягом 1965–1966 рр. відбувалося формування експозиції Переяславського скансену. М. Сікорський разом із працівниками етнографічного відділу Переяслав-Хмельницького державного історичного музею та громадськими діячами здійснив такі наукові експедиції щодо пошуку, виявлення, всебічного вивчення, а також транспортування будівель і зразків сакральної архітектури із затоплених територій [11, с. 106].

Поява першого в УРСР скансену – результат самовідданої експедиційної, облікової, реставраційної роботи музейних працівників та громадських діячів. Відкриття музею стало прикладом для проведення подальших краєзнавчих та пам'яткоохоронних досліджень.

Успішній діяльності щодо створення скансенів суттєво сприяло врегулювання даного питання на державному та законодавчому рівнях, що відобразилося в підготовці відповідних директив. 20 лютого 1967 р. було прийнято постанову «Про стан і заходи щодо дальшого поліпшення охорони і збереження пам'ятників архітектури, мистецтва, археології, історії Української РСР», в якій зазначалося: «Чимало старовинних споруд, зокрема творів народного дерев'яного зодчества, які мають значну архітектурно-історичну цінність, ще не взяті під державну охорону. Виходячи з цього, уряд визнав за доцільне утворити музеї під відкритим небом у містах Києві, Переяславі-Хмельницькому, Львові та Ужгороді, причому виконкомам Київської міської, Київської, Львівської та Закарпатської обласних рад депутатів трудящих дозволялись закупати цінні пам'ятки народної архітектури і побуту, що перебували у власності колгоспів або окремих осіб, та передавати їх у власність музеїв» [2, с. 20]. Згадана директива зумовила активізацію руху щодо подальшого збору та музеєфікації пам'яток народної архітектури та побуту.

6 лютого 1969 року Уряд УРСР ухвалив постанову «Про створення Державного музею народної архітектури та побуту Української РСР», в якій ішлося про створення Державного музею народної архітектури та побуту з підпорядкуванням його Міністерству культури УРСР. Облвиконкомом наказувалося «забезпечити збереження виявлених та відібраних експонатів, відправку яких здійснювати до м. Києва за пропозиціями Міністерства культури УРСР» [2, с. 20]. Невдовзі, 18 травня 1970 р. «Проект Державного музею народної архітектури та побуту в Україні» був схвально прийнятий членами Уряду. Склалася неоднозначна ситуація, яка полягала в тому, що на перших етапах керівництво процесом спорудження музею взяло на себе Міністерство культури України, яке не мало достатніх коштів для відповідного будівництва закладу. Тож згодом дану справу задля покращення ситуації з фінансування, планування та здійснення робіт щодо створення Музею за

розпорядженням Ради Міністрів УРСР було передано та підпорядковано Республіканському правлінню Українського товариства охорони пам'яток, яке надалі на будівництво та утримання музею щорічно витрачало понад 1 млн. крб. [12].

Завдяки зусиллям активу Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, працівників музею народної архітектури та побуту, його першого директора В. Сікорського, голови УТОПіК П. Тронька, вже в перші роки існування музею вдалося зібрати унікальні експонати, які репрезентували народну культуру всіх регіонів України [5, с. 104]. Потрібно зазначити, що процес створення Республіканського музею народної архітектури та побуту (нині Національний музей народної архітектури та побуту «Пирогово») був досить нелегким. Незважаючи на звинувачення в націоналізмі, «милуванні стариною», «розтраті державних коштів» та навіть «звезенні мотлоху» співробітники закладу разом з членами УТОПіК здійснили титанічну роботу зі збирання, реставрації та музеєфікації унікальних пам'яток народного мистецтва [16, с. 193].

На тому етапі паралельно тривало створення музею народної архітектури та побуту в м. Ужгороді, рішення про будівництво якого було прийнято Закарпатським облвиконком 12 жовтня 1965 р. [5, с. 109]. Тогочасне керівництво області вирішило розмістити скансен біля Ужгородського замку, мотивуючи такий вибір фактом наявності достатньої території для розміщення музею (3,5 га). Обласна Рада депутатів трудящих постановила закупити цінні об'єкти для експонування в громадян та забезпечити їх перевезення на територію музею. Протягом п'яти років організатори закладу займалися створенням експозиції. З різних районів області було перевезено і встановлено сім житлових будівель, шість садіб, водяний млин, кузню; зібрано величезну кількість предметів побуту, одягу, знарядь праці [8, с. 118].

Урочисте відкриття ужгородського скансену для відвідувачів відбулось лише в червні 1970 р. [4, с. 115]. Експозиційно скансен було побудовано за зразком географічної карти Закарпаття: «із заходу на схід розміщені пам'ятки народного зодчества українців низовини передгір'я, далі – угорців і румунів, потім українських етнографічних груп гуцулів і бойків» [4, с. 115]. Предмети побуту та пам'ятки народної архітектурної спадщини, які були представлені в музеї, охоплюють період з XVIII – до середини XX ст. Окрасою скансену стала Михайлівська церква, зведена в 1777 р. в с. Шелестові Мукачівського району, яка була перевезена на територію музею в 1974 р. [8, с. 118]. Отже, відкриття Закарпатського музею народної архітектури та побуту відбулося завдяки самовідданій науково-пошуковій та дослідній роботі працівників скансену.

Продовжувалося також започаткування музею народної архітектури та побуту в Львові, з такою ініціативою виступили науковці І. Вільде, О. Кульчицький, Ф. Колесса, академік М. Возняк, професори І. Свенціцький, І. Крип'якевич. У квітні 1966 р. Львівський облвиконком прийняв офіційне рішення щодо його створення [6]. Відповідальність за організацію скансену

поклали на керівництво Львівського музею етнографії та художнього промислу (на сьогодні Інститут народознавства НАН України). Лише через 5 років, у 1971 р., один із підрозділів закладу (відділ народного будівництва) було остаточно реорганізовано в Музей народної архітектури та побуту [6]. На території скансену (площа 36,5 га) представлено всі історико-етнографічні групи Західної України – Бойківщина, Лемківщина, Гуцульщина, Волинь, Поділля, Полісся, Буковина, Закарпаття і Львівщина. Працівникам музею вдалося за допомогою типових пам'яток відтворити гуцульське, бойківське чи лемківське мікросело.

До другої половини 1970-х рр. відноситься організація Чернівецького обласного державного музею народної архітектури та побуту. Заснований 19 липня 1977 р., відвідувачів заклад почав обслуговувати аж у липні 1986 р. Відкриттю музею передувала копітка робота науковців (істориків, етнографів, культурологів, архітекторів, реставраторів) в галузі вивчення історичних та культурних особливостей краю. Засновниками скансену стали: майстер народної творчості Т. Герцюк, архітектор П. Миколайчук, вчені К. Павельчук та В. Павлюк [14]. Отже, Чернівецький скансен також своїм створенням завдячує самовідданій праці музейних фахівців.

Нарешті 1979 р. було відкрито Рокинівський музей історії сільського господарства Волині. Наприкінці 1980-х рр. директор музею О. Сердюк (історик, краєзнавець, публіцист) прийняв рішення створити скансен на території Рокинівського дендропарку. Внаслідок того протягом 1989–1991 рр. перевезено та реконструйовано 12 давніх архітектурних споруд, серед яких: дводільна хата, вітряк, курна хата, клуня, хлів, баня, льох, стодола тощо [9]. Експозицію музейного закладу доповнили пам'ятки волинської минувшини, які протягом довгих років директор музею збирав в численних експедиціях, під час розкопок та зустрічей із старожилами [9]. Можемо зазначити, що Рокинівський скансен переважно було створено зусиллям однієї людини – О. Сердюка, очільника закладу. Рокинівський музей історії сільського господарства Волині став останнім музеєм на терені УРСР, який було відкрито до проголошення незалежності, тобто до 1991 р.

Наукова новизна роботи полягає у спробі узагальнити досвід роботи попередників із висвітлення окресленої теми та наданні комплексної картини еволюції музеїв просто неба на українських землях.

Висновки. Таким чином, на підставі здійсненого дослідження можна зробити такі висновки. Маємо констатувати, що перший етап становлення та розвитку музейних закладів просто неба на українських землях розпочався наприкінці ХІХ ст. і тривав до 1939 р., тобто до початку ІІ світової війни. Кінець ХІХ ст. – це період проведення етнографічних та промислово-аграрних виставок, які сприяли підвищенню інтересу до української народної культури, наслідком чого стала активізація краєзнавчого та музейницького руху. Початок ХХ ст. ознаменувався першими офіційними спробами створення музейних закладів просто неба на рівні особистої ініціативи відомих краєзнавців,

істориків, музейних працівників, мистецтвознавців. На жаль, ці спроби були перервані подіями II світової війни.

Наступний етап розвитку скансенів в Україні розпочався в 1944 р. від моменту звільнення українських територій від німецьких загарбників і продовжувався до кінця 1980-х рр. Він охарактеризувався стрімким розвитком краєзнавчого руху, підвищенням зацікавленості як науковців, так і громадськості загалом до проблем збереження пам'яток матеріальної та духовної культури українського народу. На другому етапі становлення музейних закладів просто неба було відкрито шість основних та найбільших за площею скансенів не лише в Україні, а й на території Європи та світу. Головною метою новостворених скансенів стала пропаганда національних, автентичних цінностей шляхом збереження та популяризації унікальних пам'яток народної культури. Вказані музейні заклади просто неба поступово перетворилися на центри науково-дослідної та культурно-освітньої діяльності відповідних регіонів. Об'єднуючою рисою становлення скансенів на українських землях під час другого етапу є самовіддана та копітка праця засновників, музейних працівників, науковців, реставраторів, етнографів, археологів, краєзнавців та громадських діячів, які власними зусиллями створили осередки пам'яткоохоронної та культурно-освітньої роботи.

Прийняття Україною державної незалежності започаткувало третій етап розвитку музейних закладів просто неба в Україні. Період незалежності є досить насиченим в сенсі державотворчих та законодавчих особливостей формування мережі скансенів, що, безперечно, заслуговує на окреме дослідження.

Список використаних джерел

1. Данилюк А. Г. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку / А. Г. Данилюк. – Тернопіль: навч. книга – Богдан, 2006. – 104 с.
2. Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – Київ: Вид-во політ. літератури України. – 1967 р. – № 2. – 20 с.
3. Крук О. Створення етнографічних комплексів та експозицій як один із напрямів розвитку українського музейництва 1960-х – 1980-х років / Олександр Крук // Краєзнавство. – 2009. – №1. – 120–127 с.
4. Кузьма В. В. Створення музею народної архітектури і побуту в Ужгороді та розширення мережі етнографічних експозицій у Закарпатській області (60–80-ті рр. XX ст.) / В. В. Кузьма. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». – 2016. – №1. – С. 114–118.
5. Михайлович П. Скарбниця народної мудрості і краси. / П. Михайлович // Календар «Просвіти» на 1995 рік. – Ужгород, 1995. – 109 с.
6. Музей народної архітектури та побуту у Львові ім. Климентія Шептицького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lvivskansen.org/> – Назва з екрану. – Дата звернення 6 січня 2018.

7. Надопта А. В. Аграрно-промислові та етнографічні виставки в Галичині в к. ХІХ – на поч. ХХ ст. як важливий чинник до зародження українського етнографічного музейництва / А. В. Надопта // Вісн. Львів. нац. ун-ту. – Львів, 2017. – № 2 – С. 281–292.
8. Найпавер К. Музей на замковій горі / К. Найпавер, П. Федака // Сов. етногр. – 1979. – № 4. – С. 118–125.
9. Рокинівський музей історії сільського господарства Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volyn-museum.com.ua/index/rokinivskij_muzej_istoriji_silskogo_gospodarstva_volini_skansen/0-23/ – Назва з екрану. – Дата звернення 30. січня 2018.
10. Слісаренко О. Н. Участь американських монополій у південноросійській виставці 1910 р. в Катеринославі / О. Н. Слісаренко // Зб. рефератів доповідей обласної наук.-практ. конф. з історичного краєзнавства, – Дніпропетровськ. – 1990 – С. 84–87.
11. Ткаченко Г. П. Фундатор Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряниці / Г. П. Ткаченко // Краєзнавство. – 2013. – № 4. – С. 105–110.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4760. – Оп. 1. – Спр. 158. – Арк. 9.
13. Центральний державний архів-Музей літератури і мистецтва України. – Ф. 513. – Оп. 1. – Спр. 869. – Арк. 3.
14. Чернівецький обласний музей народної архітектури та побуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukovina-museum.com/> – Назва з екрану. – Дата звернення 27 січня 2018.
15. Шкіра М. В. Школою М. Сікорського називаємо ми роки, проведені під його керівництвом / М. В. Шкіра, Л. М. Шкіра // Михайло Іванович Сікорський : творець історії й хранитель часу : [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського] – Переяслав-Хм., 2013. – С. 466–468.
16. Що ми залишимо нащадкам?: зб. матеріалів і док. [Про держ., громад. діяльн. та наукову роботу акад. НАН України, Героя України Петра Тимофійовича Тронька] / за ред. Акад. НАН України В. А. Смоляя. – Київ : Ін-т історії України НАН України, 2008. – 552 с.

References

1. Danyliuk, A. (2006). *Ukrainian skansens. History of emergence, expositions, developmental problems*. Ternopil: Navch. knyha-Bohdan.
2. *Collection of resolutions and orders of the Government of the Ukrainian Soviet Socialist Republic* (1967). No. 2. Kyiv: Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy.
3. Kruk, O. (2009). 'Creating ethnographic complexes and expositions as one of the areas of development of the Ukrainian Museum of the 1960's – 1980's'. *Kraieznavstvo [Regional studies]*, no. 2, pp. 120–127.
4. Kuzma, V. (2016). The creation of the museum of folk architecture and life in Uzhgorod and the expansion of the network of ethnographic expositions in the

Transcarpathian region (60-80's of the 20th century). *Naukovyi visnyk Uzhgorodskoho universytetu. Serii «Istoriia» [Scientific herald of Uzhgorod University. Series «History»]*, no. 1, pp. 114–118.

5. Mykhailovych, P. (1995). *Treasury of folk wisdom and beauty*. Uzhgorod: Kalendar «Prosvity».

6. *Museum of Folk Architecture and Life in Lviv. Named after Klymentii Sheptytsky* [online] Available at: <<http://lvivskansen.org>> [Accessed 23 January 2018].

7. Nadopta, A. (2017). Agrarian-industrial and ethnographic exhibitions in Galicia in the late 19th century – the early 20th century as an important factor in the genesis of Ukrainian ethnographic museology. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu [Bulletin of Lviv National University]*, no. 2, pp. 281–292.

8. Naipaver, K. (1979). Museum on High Castle Hill. *Sovetskaya etnografiiya [Soviet Ethnography]*, no. 4, pp. 118–125.

9. *Museum of Agricultural History of Volyn* [online] Available at: <http://volynmuseum.com.ua/index/rokinivskij_muzej_istoriji_silskogo_gospodarstva_volini_skansen/0-23> [Accessed 30 January 2018].

10. Slisarenko, O. (1990). Participation of American monopolies in the southern Russian exhibition in 1910 in Ekaterinoslav. *Zbirnyk referativ dopovidei oblasnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z istorychnoho kraieznavstva [Regional scientific-practical conference on regional studies]*, pp. 84–87.

11. Tkachenko, H. (2013). The founder of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnipro region. *Kraieznavstvo [Regional studies]*, no.4, pp. 105–110.

12. *The Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine*, [online] Available at: <<http://tsdavo.gov.ua>> [Accessed 28 January 2018].

13. *The Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine*, [online] Available at: <<http://csam.archives.gov.ua/ukr/holovna>> [Accessed 31 January 2018].

14. *Chernivtsi Regional Museum of Folk Architecture and Life* [online] Available at: <<http://bukovina-museum.com>> [Accessed 27 January 2018].

15. Shkira, M., Shkira, L. (2013). ‘Sikorsky school is what we call our years spent under his leadership’. *Mykhailo Ivanovych Sikorskyi : tvorets istorii i khranytel chasu [Mykhailo Ivanovych Sikorskyi: the creator of history and timekeeper]*, pp. 466–468.

16. Smolii, V. ed. (2008). *What will we leave to the descendants?* Kyiv: Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine.